

Kültürel Hayat ile Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği

Birleşmiş Milletler Kültürel Haklar Alanında Özel Raportörü ve Birleşmiş Milletler Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Koruma Bağımsız Uzmanı Politika Tutumu

Orijinal belge:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/culturalrights/activities/2023-10-25-cultural-life-sogi.pdf>

Resmi çeviri değildir. Kaos GL tarafından yapılmıştır.

27 Ekim 2023

Kültürel haklar alanındaki BM Özel Raportörü ve cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı koruma konusunda Birleşmiş Milletler Bağımsız Uzmanı, tüm BM Üye Devletlerini ve diğer paydaşları, çeşitli cinsel yönelimler ve cinsiyet kimliklerinden kişilerin kültürel hayata tam ve özgür bir şekilde katılabilmesi ve ayrımcılık ile şiddetten uzak bir şekilde temsil edilebilmesi için önlemler almaya davet etmektedir.

Herkes kültürel yaşama katılma hakkına sahiptir. Bu, onların kültürel yaşama tüm yönleriyle erişebilmeleri, katılabilmeleri ve katkıda bulunabilmeleri; kendi dünya görüşlerini, değerlerini ve yaşam tarzlarını özgürce ifade edebilmeleri ve ayrıca çeşitliliğin kamusal alanlarda, medyada ve müzeler, eğitim ve spor alanları gibi kültürel kurumlarda yeterince temsil edildiğini görebilmeleri gerektiği anlamına gelir. Aşırı tutucu ve aşırılıkçı ideolojiler ve bunlara meydan okunmadığında teşvik edilen eylemler, çeşitliliğin ifade edilmesini tehdit etmekte ve diğerlerinin yanı sıra LGBT bireylerin uluslararası güvence altına alınan insan haklarının ihlal edilmesine yol açabilmektedir. Bu ihlaller; eşitlik, yaşam, özgürlük, bedensel bütünlük ve insani muamele ve işkenceye maruz kalmama haklarından kültürel yaşama katılma hakkı, bilimsel ve sanatsal özgürlükler, modern köleliğin yasaklanması ve sosyo-ekonomik haklara kadar geniş bir yelpazedeki insan haklarını etkileyebilmektedir.

LGBT kişiler ayrımcılığa uğramadan kültürel haklarından yararlanmalıdır.

Çeşitli cinsel yönelimlere, cinsiyet kimliklerine ve cinsiyet ifadelerine sahip kişiler toplumun tüm sektörlerinin ve yönlerinin bir parçasıdır. Dünyadaki kültürel yaşama katkıları tarih boyunca temel olmuş ve bu kişiler, toplumlarının, ülkelerinin ve dünyanın zengin kültürel yaşamına katılmış ve katkıda bulunmuşlardır.

Bununla birlikte, ayrımcı yasalar, toplumsal normlar, varsayımlar ve önyargılar nedeniyle, kültürel hayata yapılan bu katkılar çoğu zaman katkıda bulunanlar ve bazen de haklarının geliştirilmesini destekleyenler için büyük bir kişisel bedel karşılığında gerçekleştirilebilmiştir. Katkıda bulunanlar birçok durumda gizli ve anonim kalmak durumunda kalmış ve bu nedenle yaratıcılıklarının manevi ve maddi faydalarından yararlanma hakkından mahrum kalmışlardır.

Bazı toplumsal anlatılarda sanat, tarihsel olarak LGBT kişiler için güvenli bir sığınak olmuş olsa da, bu yalnızca daha az sayıda bağlam için ve çoğu zaman yalnızca en başarılı kültürel yaratıcılar için geçerlidir. LGBT'lere yönelik ayrımcılık ve şiddetle, dünyanın pek çok yerindeki kültürel alanlarda ve her türlü kültürel anlatımda karşılaşmaktadır. Yönetmenlerin filmleri LGBT hikâyelerini öne çıkardıkları için yasaklanmakta,¹ aktörlerin kimlikleri nedeniyle rollere erişimleri engellenmekte,² şarkıcılar sırf LGBT kapsayıcılığını destekledikleri için düşmanlıkla karşı karşıya kalmaktadır.³ Cinsellik ve üremeyle ilgili kültürel normlara, tutumlara ya da "aile" veya "gelenek" gibi sınırlı kavramlara meydan okuyan kişilerin kendileri ve çalışmaları sıklıkla çeşitli düzenlemelere veya kültür, din, ulusal ya da etnik grupların düşmanı olma suçlamalarına maruz kalmaktadır.⁴

Dahası, birçok ülkede cinsel yönelimin suç sayılması, bir grup insanın kültürel ve sanatsal ifadelerini görünmez kılmakta, böylece onların kültürel yaşama tüm çeşitliliği ve zenginliğiyle katkıları bastırılmakta ve bu katkıya dâhil olan veya bu katkıyı savunan kişiler hedef alınmaktadır.⁵ Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin yasal kısıtlamaların olmadığı ortamlarda bile yetkililer, eğitim ve kültür kurumları ve topluluklar, LGBT temalı kitapları yasaklamış, kültürel performansları sınırlamış ve farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliklerine saygı konusunda eğitim verilmesini yasaklamıştır.

Bazıları, LGBT kişilerin kültürel ve sanatsal ifadelerini uygunsuz veya ahlaka aykırı bulmakta ve bunların geleneksel değer ve normlara aykırı olduğuna, hatta dine hakaret veya kutsal şeylere saygısızlık niteliğindeki fikir ve davranışları teşvik ettiğine inanmaktadır. Bazı ülkelerdeki mevzuat, cinsel yönelimde çeşitliliğin sözde "teşvik edilmesini" açıkça yasaklamaktadır. Son zamanlardaki sosyal ve hukuki tartışmalar, kamusal ortamlarda görünmelerinin çocuklar için risk teşkil ettiği varsayımıyla drag queen'leri ve crossdresser'ları hedef almaktadır. Bu, geleneksel cinsiyet normlarını genişleten ifadeleri "cezalandırma" ve bastırma arzusundan kaynaklanıyor gibi gözükmemektedir ve uluslararası insan hakları hukuku kapsamında hiçbir karşılığı bulunmamaktadır. Bir diğer yaygın baskı yöntemi ise onur yürüyüşleri ve geçit törenlerinin yanı sıra LGBT sanat festivallerinin yasaklanması, iptal edilmesi veya engellenmesidir. Özel Raportör ve Bağımsız Uzmanın da vurguladığı gibi kamusal alanların kullanımı, onur ve eşitlik mücadelesinde olduğu kadar cinsel yönelimleri ve

¹ Wanuri Kahiu, 2017 yılında lezbiyen bir aşk hikâyesini konu alan "Rafiki" adlı filmine hükümet yasağıyla karşı karşıya kalmıştı. Kahiu, mahkemede yasağa başarıyla itiraz etti ve film, eleştirmenlerin beğenisini kazandı ve uluslararası ilgi gördü.

² Laverne Cox: Oyuncu ve transseksüel aktivist, cinsiyet kimliği nedeniyle rollerin reddedilmesi de dahil olmak üzere Hollywood'da karşılaştığı zorluklar hakkında açıkça konuşmuştur.

³ 2017 yılında Brezilyalı şarkıcı ve travesti Pablo Vittar, LGBTQ+ temaları ve görüntüleri içeren bir müzik videosu yayınladıktan sonra muhafazakâr politikacıların ve dini grupların tepkisiyle karşılaştı. Jamaikalı reggae sanatçısı Mista Majah P, LGBTQ+ haklarını desteklediği için yaptığı konuşma nedeniyle ölüm tehditleriyle karşı karşıya kaldı.

⁴ A/HRC/43/50, par. 52.

⁵ Idem, par. 55.

cinsiyet kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan bireylerin haklarının görünürlüğünün artırılmasında da önemli bir rol oynamaktadır.⁶

Uluslararası insan hakları hukukuna göre, her alanda olduğu gibi sanat ve kültürde de ifade özgürlüğü, yalnızca kanunların öngördüğü ve başkalarının haklarına veya itibarına saygı gösterilmesi, ulusal güvenliğin, kamu düzeninin veya kamu sağlığı ve ahlakının korunması için gerekli olan sınırlamalara tabidir ve gereklilik ile orantılılık açısından katı testlerden geçirilmektedir.⁷ Kültürel haklara yönelik herhangi bir sınırlama, en dar şekilde yorumlanmalıdır. Ayrıca, hiç kimse uluslararası hukukla güvence altına alınan insan haklarını ihlal etmek veya bunların kapsamını sınırlamak için kültürel çeşitliliğin unsurlarını bahane edemez.⁸

LGBT sanat ve kültür deneyimlerinin kapsayıcılığına ilişkin tartışmalar, cinsellik ve cinsiyet kimliği meseleleri etrafındaki daha geniş kültürel, sosyal ve politik gerilimleri ve bunların yasa kapsamında ne ölçüde korunması ve kutlanması gerektiğini yansıtmaktadır. Bu temalar etrafındaki açık tartışmaları ve kültürel çeşitliliğin ifade edilmesini kontrol etme ve bastırma çabalarına dünya çapındaki aşırı tutucu ve aşırılıkçı çevrelerde tanık olunabilir. Bu temalar etrafındaki açık tartışmaları kontrol etme ve bastırma çabaları, dünya genelindeki tutucu ve aşırılık yanlısı çevrelerde gözlemlenebilir. Bu tür çevreler, "safiğe" ve "ötekine"ne düşmanlık üzerine odaklanan monolitik dünya görüşlerine dayalı olarak kültürü yeniden tasarlamaya çalışır. "Onur" ve "namus"u denetleyerek, kültürel ve ahlaki üstünlük iddiasında bulunarak, iddia edilen "gerçek din" veya "otantik kültür"ü, yerli toplulukların yaşadığı kültürlerden sıklıkla yabancı olan giyim ve davranış kurallarıyla birlikte dayatırlar. Bu durum, sanatsal ifade özgürlüğünü boğar ve bilimsel özgürlüğü kısıtlar. Bu kültür mühendisliği çoğu zaman kadınların insan haklarından yararlanmasını sınırlamakta ve herkesin cinsel ve üreme haklarını kısıtlamaktadır. Aşırı tutucu ve aşırılık yanlısı gruplar sıklıkla kendi din veya ahlak yorumlarına zıt kültürel ifadeleri susturmak için dine hakareti bahane ederler ve cinsiyet ayrımcılığı yapan aile yasalarını kullanarak kendi gündemlerine karşıt muhalefetin ifade özgürlüğünü ortadan kaldırmaya çalışırlar. Ayrıca, azınlık gruplarının üyeleri, yabancılar ve lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireyler de dahil olmak üzere çeşitliliği ifade eden herkes kültürel haklarından yararlanmaya çalışırken bu kişilere korku ve utanç sağlamak için insan hakları standartlarına uymayan taciz kampanyalarına, eğitim politikalarına ve programlarına, insan hakları ihlallerine ve doğrudan şiddete başvurmaktadırlar.⁹ Korku ve utanç insanı felce uğratmaktadır ve çeşitliliğin olmadığı toplumlar körelmeye mahkûmdur.

LGBT'lerin çeşitliliğe katkısı insanlığın kültürel mirasının bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Filipin yerli toplumunda hem kadınsı hem de erkeksi ruhları tek bir kişide barındıran Babaylan ruhani koruyucularından Nijerya'daki Ogbanje bireylerine kadar, cinsel yönelimler ve cinsiyet kimliklerindeki çeşitlilik, yazılı tarih boyunca her yerde var olmuştur. Cinsiyete göre çeşitlenen rolleri ve kimlikleri somutlaştıran bireyler, Kuzey Amerika'daki İki Ruhlular, Avrupa'daki Bonjular, Meksika'daki Muxlar, Hindistan ve Bangladeş'teki Hicralar, Aotearoa/Yeni

⁶ A/HRC/43/50, par. 46.

⁷ Sınırlamaların sanatsal özgürlüklere özel olarak uygulanmasına ilişkin bkz. A/HRC/23/34, par. 25-39.

⁸ UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi, md. 4.

⁹ A/HRC/29/23 and A/HRC/19/41

Zelanda'daki Takatāpuiler ve Avustralya'daki İlk Ulus Kùltürlerinin Kız Kardeşleri (*ing. Sistergirls of the First Nation Cultures*) gibi birçok toplumda hem törensel hem de danışma rolleri nedeniyle el üstünde tutulmuş ve saygı duyulmuştur. Dolayısıyla LGBT bireyler yalnızca modern Batı kùltürünün bir parçası değildir ve LGBT çeşitliliğinin kutlanması, yazılı tüm tarihin kùltürel zenginliğinin bir parçasıdır.

Bu çeşitlilik beyanına aynı zamanda maneviyatla ilgili çok sayıda Özel Prosedürün bulguları da eşlik etmektedir. Amerika, Güney Asya ve Pasifik bölgelerinden gelen yerli araştırmacılar, kendi topluluklarında manevi önem taşıyan çeşitli akışkan cinsiyet kimliklerini de yazmaktadır: Yerli Hawaii ve Tahiti topluluklarındaki mähü, hem feminen hem de maskülen olanı kucaklar ve hula ve ilahi söylemek gibi geleneksel uygulamaların koruyucularıdır. Hicralar ve Khawaja Sıralar, bağımsızlık öncesi Hindistan'daki sömürge öncesi Babür yönetiminde ruhani danışmanlar, askeri komutanlar ve kraliyet sarayı üyeleri rollerini üstlenen, cinsiyet çeşitliliğine sahip bir topluluktur. İki ruhlu veya berdache kişiler, Kanada'daki çeşitli Yerli toplulukların şifacılar, şamanlar ve tören liderleri olarak ayrı bir maneviyat alanına erişime sahip olduğuna inanılan erkek ve kadın ruhların bir karışımıdır. Din veya İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü, cinsel asimilasyon, kriminalizasyon (suçlulaştırma) ve patolojikleştirme süreçlerinin, sömürgecilik sonrası dönemde Yerli kişilerin geleneksel statüleri ve rolleri üzerinde derin bir etkisi olduğunu belirtmiştir.

Bazı yerlerde sömürgeci güçler, yerel gerçekliklerin bilmediği çok katı toplumsal cinsiyet kavramları ve rollerini dayatmıştır. Bazı durumlarda, bir tepki olarak, sömürgecilik karşıtı söylem, belirli grupların insan haklarından yararlanamamasını meşrulaştırmak için araçsallaştırılmış; hak karşıtı aktörler, "kùltür"ü, insan hakları tartışmalarında "kùltürel görecelik kinayesi" olarak kullanmıştır. Sömürgeciliğe karşı savaşanlar "daha az değil, daha fazla özgürlük; daha az değil, daha fazla hak; eşit insan olarak görülme ve eşit haklara sahip olma, doğası gereği farklı olmama ve farklı haklara sahip olmama için savaşıyorlardı".¹⁰ Sömürge tarihinin "çağdaş insan hakları ihlallerini haklı çıkarmak" için kötüye kullanılması, buna karşı çıkanların anısına bir hakarettir ve sadece başarılarını küçümsemeye hizmet etmektedir.¹¹

Uluslararası hukukun gerektirdiği şey, LGBT kişilerin tarih boyunca olduğu gibi yalnızca toplumdaki sınırlı işlevler ve belirli rollerle tanınması değil; daha ziyade, yaşamlarının tam özneleri olarak, saygınlıklarını ifade etme ve hırslarını ve yaratıcılıklarını toplumun her alanında paylaşma yeteneğine sahip ve yetenekli kişiler olarak tanınmasıdır. Bu hakları kadınlar, çocuklar, engelliler ve diğer herkes için talep ettiğimiz şekilde talep ediyoruz. Bu bağlamda, çeşitli cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerinden kişilerin deneyimlerini görünür kılan ve anısını kutlayan anıtların,¹² kütüphanelerin¹³ ve müzelerin¹⁴ yanı sıra LGBT kùltürel ifade biçimlerinin çeşitliliğinin kutlandığı yerlerin istikrarla büyümesi bizi cesaretlendirmektedir. "Geçmiş (tarih, geçmiş kùltürel ifadeler, yerleşik fikirler, klasik sanat) güncel tartışmalarla, mevcut büyük sorularla ve ikilemlerle ilişkilendirmeye yönelik gerçek girişimleri" memnuniyetle karşılıyoruz.

¹⁰ A/73/227, Evrensellik, kùltürel çeşitlilik ve kùltürel haklar, 2018, par. 49.

¹¹ İdem, par. 49-50.

¹² Örneğin, Diversidad de Chile'nin Anıtı

¹³ Örneğin, Kanada'daki Victoria Üniversitesi'ndeki Transseksüel Arşivleri

¹⁴ Örneğin, Berlin, Almanya'daki Schwules Müzesi

Kültürel haklar ve kültürel çeşitlilikle ilgili tartışmalara rehberlik edecek insan hakları standart ve normlarının uluslararası düzeyde mevcut olduğunu hep birlikte teyit ediyoruz. Yerel ve ulusal düzeyde gerçekleşen pek çok tartışmanın bu rehber hakkında bilgi sahibi olmadığı görülmektedir. Özellikle, tüm Devletleri, herkesin kültürel haklardan yararlanmasını güvence altına almak ve bireylerin kültürel haklarına ilişkin şikâyetlerini uluslararası platformda sunmalarına olanak sağlamak amacıyla Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi ve İhtiyari Protokolünü imzalamaya ve onaylamaya teşvik ediyoruz.¹⁵

Özel Raportör ve Bağımsız Uzman, Devletlere ve diğer paydaşlara, LGBT kişilerin ayrımcılığa uğramadan kültürel haklarından yararlanmaları gerektiğini hatırlatmaktadır. Herkes kendi dünya görüşlerini, değerlerini ve yaşam tarzlarını özgürce ifade edebilmeli ve kültürel yaşamın sınırlarının şekillendirilmesinde yer alabilmelidir.

¹⁵ Özel Raportörün (Alexandra Xanthaki) kültürel haklara ilişkin Almanya ziyaretinin sonunda yapılan basın açıklaması ve bülteni